

FUNDACJE RODZINNE – odpowiedź ustawodawcy na postulaty firm rodzinnych

W dniu 22 maja 2023 r. weszła w życie ustawa o fundacji rodzinnej (dalej: „ustawa”). Jej przepisy wprowadzają do polskiego porządku prawnego tzw. fundację rodzinną, której celem jest umożliwienie sprawnej i skutecznej wielopokoleniowej sukcesji w ramach biznesów rodzinnych. Wykorzystanie wehikulu fundacji rodzinnej zapobiegać ma rozdrobnieniu majątku przedsiębiorstwa rodzinnego bądź konieczności jego sprzedaży w przypadku śmierci założyciela.

Przedsiębiorcy otrzymują instrumenty pozwalające utrzymać majątek rodzinny w jednorodnym stanie mimo liczebności potencjalnych następców, co w konsekwencji ma zapobiegać sporom rodzinnym dotyczącym kontynuacji działalności gospodarczej firmy rodzinnej. Fundacja rodzinna ma być zatem głównym narzędziem sukcesji w biznesie.

Ustawa ma na celu wypełnienie luk w polskim porządku prawnym w zakresie narzędzi gwarantujących ochronę przed rozdrobnieniem wypracowanego majątku, chroniąc jednocześnie przed utratą rodzinnego charakteru biznesu.

FUNDACJA RODZINNA – NA CZYM TO POLEGA?

Zgodnie z przepisami ustawy, fundacja rodzinna jest **osobą prawną utworzoną w celu gromadzenia mienia, zarządzania nim w interesie jej beneficjentów oraz spełniania świadczeń na rzecz beneficjentów**. Przepisy wskazują zatem kierunkowo na cele fundacji: konsolidację majątku rodziny założyciela i zabezpieczenie go przed rozdrobnieniem, zarządzanie majątkiem przekazanym fundacji oraz zapewnienie środków utrzymania dla członków rodziny fundatora.

Fundacja rodzinna dla osiągnięcia przypisanych jej celów została wyposażona **we własny majątek**. Składa się on z mienia pierwotnie wniesionego przez fundatora o wartości co najmniej 100.000,- złotych oraz z wartości majątkowych nabytych przez fundację już po jej utworzeniu. W głównej mierze korzyści te mają polegać na dalszych przysporzeniach w postaci darowizn i spadków oraz na dochodach osiągniętych przez fundację w ramach jej działalności. Majątek fundacji z jednej strony ma służyć akumulacji i ochronie wypracowanego kapitału rodzinnego (np. wniesione do majątku fundacji prawa udziałowe w spółce-matce holdingu rodzinnego posiadającej uprawnienia właścicielskie w spółkach operacyjnych), z drugiej strony ma być źródłem świadczeń na rzecz wskazanych przez fundatora beneficjentów.

UTWORZENIE FUNDACJI RODZINNEJ

Fundację rodzinną tworzy się na podstawie **aktu założycielskiego fundatora** (lub kilku fundatorów) albo **w testamencie** (w tym przypadku wyłącznie jednego fundatora). Z chwilą sporządzenia aktu założycielskiego albo ogłoszenia testamentu powstaje fundacja rodzinna w organizacji. Inkorporacja fundacji wymaga także ustalenia treści jej statutu, ustanowienia organów oraz wniesienia mienia. Wraz z wpisem do rejestru fundacji rodzinnych fundacja nabywa osobowość prawną.

Kluczowym dokumentem określającym cel i charakter fundacji rodzinnej jest jej **statut**, który przyjmowany jest przez fundatora w formie aktu notarialnego. To w tym dokumencie założyciel wskazuje podstawowe dane fundacji, w tym jej nazwę z obowiązkowym oznaczeniem „Fundacja Rodzinna”, cele, sposób określania beneficjentów i zakres przysługujących im uprawnień, zasady powoływania i odwoływania organów, zasady zmiany statutu, czy też

przeznaczenie majątku po likwidacji fundacji. W odrębnym dokumencie – liście beneficjentów – wskazuje się pierwszych beneficjentów fundacji. Lista beneficjentów podlega aktualizacji dokonywanej przez zarząd w sposób określony w postanowieniach statutu.

BENEFICJENCI ORAZ SPOSÓB ZARZĄDZANIA FUNDACJĄ RODZINNĄ

Beneficjentem fundacji rodzinnej może być **osoba fizyczna lub organizacja pożytku publicznego**. Szczegółowy zakres świadczeń fundacji na rzecz konkretnych beneficjentów powinien być określony przez fundatora w statucie. Świadczenia mogą być przyporządkowane do konkretnych beneficjentów, mogą przybierać formę jednorazowych świadczeń pieniężnych, okresowych rent czy też innych przysporzeń o charakterze majątkowym.

Określonym beneficjentom może zostać przyznane uprawnienie do uczestniczenia w **zgromadzeniu beneficjentów** (wymagane jest wskazanie co najmniej jednego beneficjenta posiadającego takie uprawnienie). Zgromadzenie beneficjentów, oprócz uprawnień typowych dla organu właścicielskiego dotyczących zatwierdzania sprawozdania finansowego fundacji rodzinnej, udzielenia absolutorium członkom zarządu z wykonania przez nich obowiązków czy też podziału lub pokrycia wyniku finansowego netto, przysługuje prawo do wyrażania zgody na dokonanie przez fundację rodzinną określonych czynności (enumeratywnie wyliczonych w statucie fundacji).

Do kompetencji zgromadzenia beneficjentów należy także powołanie audytora w celu przeprowadzenia audytu zarządzania aktywami fundacji rodzinnej, zaciągania i spełniania zobowiązań pod kątem prawidłowości, rzetelności oraz zgodności z prawem. Audyt przeprowadza się co najmniej raz na cztery lata (w przypadku fundacji rodzinnych, których sprawozdanie finansowe nie podlega badaniu zgodnie z ustawą z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości) lub corocznie przed zatwierdzeniem sprawozdania finansowego fundacji rodzinnej (jeśli sprawozdanie finansowe fundacji podlega badaniu zgodnie z ustawą z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości).

Do organów fundacji rodzinnej należą także:

- **zarząd** – organ zarządczy fundacji rodzinnej, do zadań którego należy prowadzenie spraw fundacji rodzinnej oraz reprezentowanie jej; powoływany i odwoływany przez fundatora, a po jego śmierci przez radę nadzorczą, jeśli została ustanowiona (o ile statut nie stanowi inaczej). W przypadku śmierci fundatora i braku rady nadzorczej zarząd jest powoływany przez zgromadzenie beneficjentów,
- **rada nadzorcza** – która pełni funkcje nadzorcze w stosunku do zarządu w zakresie przestrzegania prawa i postanowień zawartych w statucie; organ obowiązkowy jedynie w fundacjach, w których liczba beneficjentów przekracza 25 osób (o ile statut nie stanowi inaczej) członkowie rady powoływani i odwoływani są przez fundatora, a po jego śmierci przez zgromadzenie beneficjentów).

Zasady działania zarządu oraz rady nadzorczej fundacji rodzinnej są zbliżone do zasad działania odpowiednich organów w spółkach kapitałowych (m.in. w zakresie kadencyjności, obowiązku zachowania lojalności i staranności, podejmowania decyzji w formie uchwał na posiedzeniach lub przy wykorzystaniu środków bezpośredniego porozumiewania się na odległość).

Przepisy ustawy przyznają uprawnienie fundatorowi, beneficjentom i członkom organów fundacji do złożenia do sądu powództwa o uchylenie uchwały sprzecznej z jej statutem lub celem oraz o stwierdzenie nieważności uchwały sprzecznej z ustawą.

ODPOWIEDZIALNOŚĆ ZA ZOBOWIĄZANIA

W celu ochrony interesów wierzycieli fundatora, fundacja rodzinna odpowiada solidarnie z fundatorem za jego zobowiązania powstałe przed jej utworzeniem, w tym za zobowiązania podatkowe, do wartości mienia wniesionego przez fundatora, według stanu w chwili nabycia, a według cen z chwili zaspokojenia wierzyciela.

Ustawa przewiduje także ochronę osób, względem których na fundatorze ciąży obowiązek alimentacyjny. Fundacja w tym zakresie ponosi subsydiarną odpowiedzialność za wykonanie obowiązku alimentacyjnego obciążającego fundatora powstałego także po jej utworzeniu.

DOZWOLONA DZIAŁALNOŚĆ GOSPODARCZA FUNDACJI

Ze względu na ryzyko jakie może generować dla interesów fundacji rodzinnej i jej beneficjentów prowadzenie działalności gospodarczej, przepisy ustawy ograniczają zakres dopuszczalnych dla fundacji inicjatyw w tym zakresie. Stąd fundacja jest co do zasady uprawniona wyłącznie do gospodarowania swoim mieniem (m.in. zbywanie, najem, dzierżawa, udzielanie pożyczek), bądź prowadzenia inwestycji za pośrednictwem podmiotów, w których posiada udziały lub akcje. Dla fundacji rodzinnej przewidziano zatem w przeważającej mierze rolę inwestora pasywnego, który osiąga dochody za pomocą posiadanego majątku, jednak z uwzględnieniem obowiązku ochrony jego stałości.

OPODATKOWANIE FUNDACJI RODZINNEJ

Przekazanie przez fundatora majątku do fundacji rodzinnej, jak również dochody osiągnięte przez fundację rodzinną z działalności określonej przepisami ustawy, podlegają zwolnieniu z CIT. Gdy jednak fundacja rodzinna prowadziła działalność wykraczającą poza ustawowy zakres, dochody z takiej działalności podlegają opodatkowaniu 25% CIT.

W momencie przekazania świadczenia na rzecz fundatora oraz beneficjentów fundacji fundacja rodzinna podlega opodatkowaniu stawką 15% CIT.

W przypadku osób fizycznych, zwolnieniem z PIT objęte są świadczenia na rzecz fundatora i jego najbliższych osób (np.: dzieci, rodzice, rodzeństwo, małżonek), odpowiadające proporcji wniesionego mienia przez fundatora do sumy mienia fundacji.

Świadczenia wypłacane przez fundację na rzecz pozostałych członków rodziny podlegają opodatkowaniu w wysokości 10% przychodów, w części odpowiadającej proporcji wniesionego mienia przez fundatora do sumy mienia fundacji. Natomiast wartość potencjalnej nadwyżki, jak również świadczenia wypłacane na rzecz innych beneficjentów niż wskazani powyżej podlegają opodatkowaniu w wysokości 15% przychodów.

PRAWO DO OTRZYMANIA ZACHOWKU

Ustawa wprowadza także zmiany w materii prawa spadkowego.

W pierwszej kolejności ustawodawca przewidział, iż w przypadku, gdy fundacja nie została ustanowiona w testamencie, przy obliczaniu zachowku doliczać należy do spadku fundusz założycielski fundacji wniesiony przez spadkodawcę w okresie maksymalnie 10 lat przed otwarciem spadku (chyba że to fundacja rodzinna jest spadkobiercą). W takim wypadku fundacja staje się jednym ze zobowiązanych do zapłaty zachowku. Na zasadzie wyjątku nie dolicza się do spadku funduszu założycielskiego na rzecz zstępnego oraz małżonka, jeśli ich przekazanie nastąpiło, odpowiednio, w czasie kiedy spadkodawca nie miał zstępnych lub przed zawarciem małżeństwa ze spadkodawcą. Wysokość zachowku ulega natomiast

proporcjonalnemu zmniejszeniu o korzyści otrzymane przez uprawnionego do zachowku z tytułu świadczeń spełnianych przez fundację oraz o wartość mienia otrzymanego w związku z rozwiązaniem fundacji rodzinnej.

Celem ograniczenia negatywnych skutków, jakie na płynność finansową fundacji mógłby wyrzucić obowiązek niezwłocznej zapłaty zachowku w formie jednorazowej płatności, przewidziano możliwość odroczenia terminu płatności zachowku (nie dłużej niż na 5 lat), rozłożenia go na raty (terminy ich uiszczenia również nie mogą przekroczyć łącznie 5 lat), a w wyjątkowych przypadkach jego obniżenia. Niezbędne jest w tym zakresie uwzględnienie sytuacji osobistej i majątkowej uprawnionego do zachowku oraz obowiązane do zaspokojenia roszczenia z tytułu zachowku. Sąd, na wniosek zobowiązanego, może odroczyć termin zapłaty rat już wymagalnych lub go przedłużyć, przy czym zmieniony termin nie może być dłuższy niż dziesięć lat.

Dodatkowo ustawa wprowadza możliwość zrzeczenia się prawa do zachowku. Dopuszczalne będzie zatem umowne wyłączenie prawa do zachowku już za życia spadkodawcy, ograniczające w tym względzie opisane powyżej ryzyka dotyczące utraty płynności majątku fundacji. Co więcej, znowelizowane przepisy kodeksu cywilnego przewidują uprawnienie do przeniesienia prawa do zachowku na rzecz innej osoby uprawnionej do spadku, np. w ramach porozumienia z innym członkiem rodziny dotyczącego dalszej formy i charakteru prowadzonego przedsiębiorstwa. Skutkiem wprowadzenia rozwiązania umożliwiającego zrzeczenie się wyłącznie prawa do zachowku jest brak konieczności uwzględniania zrzekającego się przy obliczaniu podstawy zachowku, co powoduje w konsekwencji zwiększenie zachowku innych uprawnionych.

LIKWIDACJA FUNDACJI

Ustawa określa okoliczności, których skutkiem jest rozwiązanie i likwidacja fundacji rodzinnej (m.in. wystąpienie przypadków wskazanych w statucie, koniec okresu, na jaki fundacja rodzinna została powołana, zrealizowanie celu fundacji). O rozwiązaniu fundacji rodzinnej może zdecydować także sąd rejestrowy – na wniosek beneficjenta lub z urzędu – m.in. w przypadku, gdy jest ona zarządzana w sposób oczywiście sprzeczny z jej celem lub interesami beneficjentów.

Rozwiązanie fundacji rodzinnej następuje po przeprowadzeniu likwidacji. Funkcję likwidatorów fundacji rodzinnej pełnią członkowie zarządu lub osoby wskazane przez sąd rejestrowy. Ich zadaniem jest przede wszystkim zaspokojenie wierzycieli, a następnie przekazanie pozostałego majątku osobom uprawnionym. Mienie polikwidacyjne będzie przysługiwać fundatorowi, w przypadku gdy fundacja rodzinna została zlikwidowana za jego życia (o ile statut nie stanowi inaczej). W innym przypadku, majątek fundacji po jej likwidacji zostanie rozdysponowany zgodnie z postanowieniami statutu.

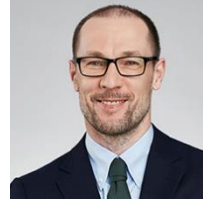
W przypadku pytań związanych z przedstawionymi zagadnieniami prosimy o kontakt z naszymi prawnikami z zespołu prawa spółek i ładu korporacyjnego oraz zespołu podatkowego:



Anna Wojciechowska
radca prawny, partner
anna.wojciechowska@wkb.pl



Anna Fennig
advokat
anna.fennig@wkb.pl



Łukasz Czekanski
doradca podatkowy, partner
lukasz.czekanski@wkb.pl